

การสืบสอบมโนทัศน์มายาคติและการวิวัฒน์กระบวนทัศน์ ในตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิ คิโยชิ An Investigation of Myth and Paradigm Shift in Miki Kiyoshi's Logic of Imagination

สรายุทธ เลิศปัจฉิมนันท์ (Sarayuddha Lhaspajchimanandh)¹

รัตน์จิต ทองเปรม (Ratjit Thongprem)²

ปาจารย์ หวังรุ่งกิจ (Pajaree Wangrungskij)³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิของมิกิ คิโยชิ โดยวิเคราะห์มโนทัศน์ตรรกะแห่งจินตนาการและมายาคติในข้อเสนอทางปรัชญาของมิกิ คิโยชิอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยนี้แสดงข้อค้นพบให้เห็นว่ามิกิได้ท้าทายต่อกระบวนทัศน์ดั้งเดิมที่เคยแบ่งแยกอภิปรัชญา/ภววิสัย ด้วยการเสนอภววิทยาของมายาคติที่รวมอภิปรัชญาและภววิสัยเข้าด้วยกันเป็นเอกภาพในตรรกะแห่งจินตนาการซึ่งเป็นโครงสร้างของจิตโดยมีแก่นสำคัญอยู่ที่มายาคติ อีกทั้งมิกิได้เสนอความเป็นจริงของมายาคติที่เกี่ยวข้องกับตรรกะแห่งจินตนาการว่า มายาคตินั้นเป็นมโนทัศน์ที่ยึดโยงกับความเป็นจริงเชิงรหัสยะซึ่งเกี่ยวพันกับอารมณ์เชิงอภิปรัชญาของปัจเจกในสภาวะก่อนตรรกะ แต่ในขณะเดียวกันทุกปัจเจกก็มีส่วนร่วมต่อความเป็นจริงเชิงรหัสยะด้วยกันอย่างเป็นภววิสัยในทางสังคม ดังนั้นข้อเสนอเรื่องมายาคติของมิกิจึงแสดงให้เห็นถึงเอกภาพของความเป็นจริงที่เกิดขึ้นระหว่างอภิปรัชญา/ภววิสัย, รหัสยะ/ตรรกะ, และปัจเจก/สังคม โดยเชื่อมโยงทั้งหมดไว้ในโครงข่ายของตรรกะแห่งจินตนาการ

คำสำคัญ: จินตนาการ, มายาคติ, ตรรกะ, ปรัชญาญี่ปุ่นสมัยใหม่

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาสหวิทยาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
Assistant professor Dr., Department of Interdisciplinary Studies, School of Humanities, University of the Thai Chamber of Commerce, Corresponding author (email: sarayuddha_lha@utcc.ac.th)

² อาจารย์ สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
Lecturer, Department of Japanese, School of Humanities, University of the Thai Chamber of Commerce

³ อาจารย์ ดร. สาขาวิชาสหวิทยาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
Dr., Department of Interdisciplinary Studies, School of Humanities, University of the Thai Chamber of Commerce

Abstract

This research aims to systematically study Miki Kiyoshi's primary source document to analyze his conceptions, especially the logic of imagination and myth, as presented in his philosophical arguments. The findings reveal that Miki challenges the traditional separation of the subjective and the objective by proposing an ontology that unifies them in the logic of imagination which is structure of the mind. Miki also presents the reality of myths related to the logic of imagination that myths are intrinsically connected to a mystical reality with the subjective emotions of individuals in a pre-logical state. Concurrently, every individual's imagination actively engages with the mystical reality of society. Therefore, Miki's proposal regarding myth reveals the essence of reality that emerges between the subjective/objective, the mystical/logical, and the individual/society, all interconnected within the framework of logic of imaginary.

Keyword: Imagination, Myth, Logic, Modern Japanese philosophy

1. บทนำ (Introduction)

มิกิ คิโยชิ (Miki Kiyoshi 1897-1945) เป็นหนึ่งในนักปรัชญาสำนักเกียวโต รุ่นที่ 2 และถือเป็นลูกศิษย์คนสำคัญของผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งปรัชญาญี่ปุ่นสมัยใหม่ อย่างนิชิตะ คิตะโร (Nishida Kitaro 1870-1945) โดยบทบาทที่สำคัญของมิกิ คือ การปรับกระบวนทัศน์ปรัชญาญี่ปุ่นของสำนักเกียวโตให้เข้าไปมีส่วนร่วมถกเถียงกับปรัชญา ตะวันตกมากยิ่งขึ้น และหนึ่งในนั้นคือข้อเสนอเรื่อง ‘มายาคติ’ (myth) ซึ่งมิกิได้เสนอไว้ในปรัชญาขั้นพื้นฐานสำคัญของเขา คือ ‘ตรรกะแห่งจินตนาการ’ (The Logic of Imagination) โดยข้อเสนอดังกล่าวเป็นการต่อยอดปรัชญาสำนักเกียวโตในแง่มุมที่แตกต่างไปจากแนวทางเดิมของนิชิตะ คิตะโร ดังที่มิกิได้เผยถึงภูมิหลังแนวคิดทางปรัชญาที่มีอิทธิพล ต่อโครงการทางปรัชญาของตนเป็นอย่างยิ่ง ความว่า “ขอบเขตความเข้าใจของข้าพเจ้าเอง

ก็เริ่มขยับเข้าใกล้ปรัชญาของนิชิเดะในจุดที่เป็นปัจจุบัน ถึงแม้ในงานวิจัยของข้าพเจ้าเองจะมีปรัชญาของนิชิเดะคอยชี้นำมาตลอดไม่ว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม แต่ที่สำคัญก็คือความเกี่ยวพันกันระหว่างตรรกะแห่งจินตนาการตามที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงกับตรรกะในปรัชญาของนิชิเดะนี้ย่อมมีประเด็นปัญหาที่ควรพิจารณาอย่างแยกออกจากกัน” (Miki, 1967: 6)

ในแง่นี้ หากสืบสอบไปในประวัติศาสตร์ของปรัชญา โดยเฉพาะปรัชญาญี่ปุ่น ด้วยแล้วจะพบว่า ปรัชญาญี่ปุ่นที่มีความเป็นปรัชญาเชิงวิชาการ (academic philosophy) ที่นำตัวเองเข้าไปสู่การถกเถียงในประเด็นปัญหาเดียวกับปรัชญาตะวันตกนั้น เป็นสิ่งที่ถูกวางรากฐานไว้โดยนิชิเดะ คิตะโร ที่นำแนววิธีปรากฏการณ์วิทยามาประยุกต์กับฐานคติเรื่องความว่างของพุทธศาสนานิกายเซ็น เนื่องจากมีจุดร่วมทางทัศนะบางประการที่สอดคล้องกันคือเล็งเห็นว่าปรากฏการณ์วิทยาจะเป็นแนววิธีที่เข้ามาช่วยคลี่คลายปัญหาทวินิยม (dualism) ซึ่งมีกรอบคิดที่แบ่งแยกสภาวะต่าง ๆ ออกเป็นสอง (เช่น จิตกับร่างกาย) และนับว่าขัดต่อท่าทีทางปรัชญาในแบบญี่ปุ่นที่มีมุมมองทางความคิดเชื่อมโยงกับฐานคติเรื่องความว่างแห่งศุนยตา (emptiness of sunyata) ของพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ (Steinbock, 1998: 225, 233)

เมื่อพิจารณาถึงอิทธิพลของปรากฏการณ์วิทยาที่เข้ามามีบทบาทต่อปรัชญาญี่ปุ่น รวมถึงการที่มิกิเปิดเผยภูมิหลังทางปรัชญาของตนเองว่าได้มีการขยับเข้าใกล้ปรัชญาของนิชิเดะ ย่อมหมายถึงมิกิได้ดำเนินเส้นทางปรัชญาของตนมาอยู่ในจุดที่กำลังเผชิญปัญหาเดียวกับที่เคยมีอยู่ในปรัชญาของนิชิเดะ ซึ่งคือปัญหาจากการที่นิชิเดะได้นำเอาฐานคติเรื่องศุนยตามาปรับใช้เป็นแก่นแกนของปรัชญาสำนักเกียวโต ปรัชญาสำนักเกียวโตที่ริเริ่มโดยนิชิเดะจึงมีความเป็นนามธรรมสูงในทางอภิปรัชญา ทว่าตัวของมิกินั้นต้องการที่จะเสนอกระบวนทัศน์ทางปรัชญาที่มีความเป็นรูปธรรม จึงเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับกระบวนทัศน์และนำมาสู่โครงการทางปรัชญาที่สำคัญของเขา คือ ตรรกะแห่งจินตนาการ

งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาแนวคิดทางปรัชญาของมิกิเพื่อสืบสอบในสองประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) การปรับกระบวนทัศน์ทางปรัชญาในตรรกะแห่งจินตนาการ และ 2) ข้อเสนอเรื่องมายาคติในตรรกะแห่งจินตนาการ โดยไล่เลียงชุดความคิดที่สำคัญตามข้อเสนอของมิกิ ร่วมกับการวิเคราะห์และตีความของผู้วิจัยเพื่อขยายความตลอดจนทำความเข้าใจถึงบริบทการนำเสนอของมิกิอย่างรอบด้าน ซึ่งจะนำไปสู่ข้อค้นพบที่แสดงให้เห็นว่าปรัชญาของมิกิเป็นปรัชญาญี่ปุ่นสมัยใหม่ที่พัฒนาไปในแนวทางที่แตกต่างจาก

รากฐานเดิมของปรัชญาสำนักเกียวโต และนำไปสู่ข้อสรุปที่ทำให้เห็นความแตกต่างไปจากระบบปรัชญาของนิชิตะ ดังที่มีกิตติต้องการให้พิจารณาและแยกปรัชญาของเขาออกจากปรัชญาของนิชิตะอย่างชัดเจน ฉะนั้นข้อค้นพบของงานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างปรัชญาสำนักเกียวโตในสองรุ่น รวมถึงเป็นการเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านปรัชญาญี่ปุ่นให้แก่แวดวงญี่ปุ่นศึกษาและปรัชญาตะวันออกต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objective)

2.1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์การปรับกระบวนการทัศน์ทางปรัชญาในตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิ คิโยะชิ

2.2 เพื่อสืบสอบข้อเสนอมายาคติในตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิ คิโยะชิ

3. ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology)

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ รวมนิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ของมิกิ คิโยะชิ เล่มที่ 8 (ฉบับภาษาญี่ปุ่น) โดยสืบสอบในสองประเด็น ได้แก่ 1) ตรรกะแห่งจินตนาการ และ 2) มายาคติ เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอข้อค้นพบอย่างเป็นระบบ

4. ผลการวิจัย (Research Results)

การศึกษารวมนิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ของมิกิ คิโยะชิ เล่มที่ 8 (ฉบับภาษาญี่ปุ่น) ผ่านการสืบสอบในประเด็นของตรรกะแห่งจินตนาการและมายาคติ รวมถึงการวิเคราะห์ข้อค้นพบดังกล่าวได้นำมาสู่ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ การปรับกระบวนการทัศน์ตรรกะแห่งจินตนาการ และ ข้อเสนอสำคัญเรื่องมายาคติ โดยจะนำเสนออย่างเป็นลำดับดังต่อไปนี้

4.1 การปรับกระบวนการทัศน์ทางปรัชญาในตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิ คิโยะชิ

ตรรกะแห่งจินตนาการ ถือเป็นโครงการทางปรัชญาที่สำคัญที่สุดของมิกิ คิโยะชิ โดยเป็นโครงการที่เกิดจากความต้องการก่อสร้างแบบแผนทางตรรกวิทยาที่มีกฎเกณฑ์ตายตัว รวมถึงต้องการขยายขยายระบบตรรกะให้เชื่อมโยงกับมโนทัศน์ว่าด้วย จินตนาการ เพื่อแสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบพื้นฐานทางความคิดเป็นสิ่งที่หมายรวมถึงตรรกะ

และอารมณ์เข้าไว้ด้วยกัน ในการนี้มิกิจึงเริ่มจากการทบทวนข้อเสนอเกี่ยวกับระบบตรรกะ โดยพบว่า ระบบตรรกะสามารถจำแนกออกได้อย่างคร่าว ๆ คือ 1) ตรรกวิทยาเชิงแบบแผน ซึ่งหมายถึงตรรกวิทยากระแสหลักที่เกี่ยวข้องกับการพิสูจน์ประพจน์ทางภาษาและรูปแบบของความคิด และ 2) คือ ตรรกวิทยาแบบแผนอื่น ซึ่งเสนอในแนวทางที่แตกต่างไปจากตรรกวิทยากระแสหลัก โดยในกลุ่มหลังนี้เองที่มีมุมมองความสนใจเป็นพิเศษ เพื่อทบทวนถึงระบบตรรกะที่เกี่ยวพันกับอารมณ์ความรู้สึก จินตภาพ หรือภาพตัวแทน เป็นสำคัญ

จากการทบทวนของมิกิในเบื้องต้นได้ทำให้พบว่า แต่เดิมคำว่า ตรรกะแห่งจินตนาการ (logic of imagination) หรือบ้างก็เรียกว่า ตรรกะแห่งจินตภาพ (logic of phantasy) เคยปรากฏในปรัชญาของอเล็กซานเดอร์ ก็อตทริบโบมการ์เต็น (Alexander Gottlieb Baumgarten 1714-1762) และกลายเป็นมโนทัศน์ที่ถูกหยั่งรากลงไปสู่แนวคิดทางจิตวิทยาแบบเยอรมันโดยเกออร์ก ฟรีดริช ไมเออร์ (Georg Fr. Meier 1718-1777) กับ โยฮันเนส นิโคลัส เทเทนส์ (Johannes Nikolaus Tetens 1736-1807) โดยบุคคลทั้งสองต่างก็เป็นลูกศิษย์ของโบมการ์เต็นด้วยกันทั้งคู่ นอกจากนี้ มิกิยังพบข้อเสนอเกี่ยวกับระบบตรรกะที่เชื่อมโยงกับอารมณ์ อาทิ ตรรกะแห่งหัวใจ (logic of the heart) ของปาสคาล (Blaise Pascal 1623-1662) หรือตรรกะแห่งอารมณ์ (logic of feelings) ของรีบอท (T.A. Ribot 1839-1916) รวมไปถึงจิตวิทยาแห่งการคิดเชิงอารมณ์ (psychology of emotional thinking) ของไฮน์ริช ไมเออร์ (Heinrich Maier 1867-1933) ทั้งหมดต่างก็เป็นแนวคิดทฤษฎีที่มีมาก่อนข้อเสนอของมิกิ (Miki, 1967: 13) ซึ่งแนวคิดที่เกี่ยวข้องทั้งหมดสามารถกล่าวอย่างรวบรัดได้ว่า ถึงแม้จะมีนักคิด/นักปรัชญา/นักจิตวิทยาที่พยายามเสนอทฤษฎีและคำอธิบายว่าอารมณ์ก็เป็นรูปแบบหนึ่งของตรรกะ แต่ถึงที่สุดแล้วก็ยังไม่ได้ก้าวออกจากฐานคิดแบบทวินิยมที่เข้ามาแบ่งแยกอารมณ์และเหตุผลออกเป็นสองสภาวะที่คัดค้านกัน

อย่างไรก็ตาม ตัวของมิกิเองก็ได้ตั้งคำถามต่อแนวคิดทฤษฎีที่เขาได้ทบทวนก่อนหน้านี้ ความว่า “*กระนั้นเลย ตรรกะอันแตกต่างจากตรรกะแห่งเหตุผลเช่นนี้มีอยู่จริงหรือ และหากมีอยู่จริง ตรรกะดังกล่าวมีลักษณะเช่นไร ความต้องการเริ่มงานวิจัยโดยรื้อฟื้นคำว่าตรรกะแห่งจินตนาการขึ้นใหม่ในที่นี้ก็เนื่องมาจากปัญหาเดียวกันนั่นเอง*” (Miki, 1967: 13-14) กล่าวคือ มิกิมองว่าตรรกวิทยาเชิงแบบแผน คือ ระบบตรรกะที่ชัดเจนในตัวว่ามีอยู่จริง เนื่องจากเกี่ยวข้องกับกระบวนการพิสูจน์ด้วยเหตุผล แต่สำหรับตรรกวิทยาแบบแผนอื่นซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางอารมณ์หรือความรู้สึกแล้ว มิกิเห็นว่าแนวคิดทฤษฎี

ก่อนหน้าก็ยังมีข้อจำกัดในตัวเองจากอิทธิพลของมโนทัศน์แบบทวิลักษณ์ที่ยึดโยงอยู่กับภววิทยาที่มีมาตั้งแต่ปรัชญากรีกโบราณ ซึ่งทำให้เหตุผลและอารมณ์กลายเป็นของสองสิ่งที่ขัดแย้งกันอย่างสุดขั้ว ดังนั้นตรรกะแห่งจินตนาการตามที่มีกิมยามันจะรื้อสร้างขึ้นมาใหม่ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้ามาแก้ปัญหาในจุดนี้เสียก่อน ซึ่งตัวของมิกิเองก็ตระหนักถึงประเด็นนี้เป็นอย่างดี ดังที่เขาได้กล่าวไว้ ความว่า

ก่อนอื่น ในขณะที่มีการชี้ให้เห็นถึงความเป็นนามธรรมของตรรกวิทยาเชิงแบบแผนนี้ ก็มีการเรียกร่องถึงตรรกวิทยาที่มีความเป็นรูปธรรมด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ความเป็นนามธรรมของตรรกวิทยาเชิงแบบแผนนั้นดำรงอยู่ ณ ที่ใดกันแน่ ตรรกวิทยาเชิงแบบแผนผูกโยงอย่างลึกซึ้งกับภววิทยาของปรัชญากรีกที่มองว่า แก่นสาร โดยรากฐานแล้วคือความจริงแท้ รูปแบบในตรรกวิทยาเชิงแบบแผนเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับภววิทยาของแก่นสารแต่ดั้งเดิม ดังนั้น หากว่าสิ่งรูปธรรมประกอบขึ้นจากแก่นสารกับวัตถุ ย่อมกล่าวได้ว่าตรรกวิทยาเชิงแบบแผนก็ไม่ใช่อัตลักษณ์ของวัตถุ หากแต่ดำรงอยู่ในฐานะตรรกะของวัตถุที่อยู่ในสภาพนามธรรม (Miki, 1967: 14-15)

มิกิชี้ว่าภววิทยาของกรีกโบราณที่มีรากฐานมาจากทฤษฎีแห่งแบบนั้น แม้ได้รับการพัฒนามาเป็นแบบแผนทางตรรกวิทยา แต่ก็ยังปรากฏให้เห็นร่องรอยของทฤษฎีแห่งแบบอยู่ ซึ่งทำให้กระบวนการในทางตรรกะทั้งหมดเป็นแค่เงื้อมมือของนามธรรมที่เป็นแก่นสารในความคิดมากกว่าที่จะพิจารณาถึงความเป็นรูปธรรมของสิ่งที่อยู่ตรงหน้าด้วยเหตุนี้ มิกิจึงมองว่าตรรกวิทยาเชิงแบบแผนทั้งหมดที่มีรากเหง้ามาจากภววิทยาของกรีกโบราณล้วนเพิกเฉยต่อการนำร่างกายของเราเข้าไปเป็นหนึ่งในองค์ประกอบทางภววิทยา ดังที่มิกิกล่าวว่า “การวางฐานรากของการคิดหรือการรับรู้ในเบื้องต้นตามแนวทางของตรรกวิทยาแบบดั้งเดิม ทำให้การรู้ผัสสะของสิ่งที่เป็วัตถุในทางที่กล่าวมานั้นแทบจะถูกเพิกเฉยโดยสิ้นเชิง” (Miki, 1967: 15)

การเพิกเฉยต่อกระบวนการรู้ผัสสะซึ่งเป็นปัญหาส่วนใหญ่ในปรัชญาตะวันตกตามนัยที่มิกิต้องการชี้ให้เห็นนั้น ไม่ได้หมายความว่าปรัชญาตะวันตกจะไม่เคยสนใจเรื่องของผัสสะแต่อย่างใด เพราะในปรัชญาตะวันตกก็มีการถกเถียงประเด็นปัญหาเรื่องผัสสะมาอย่างยาวนานเช่นกัน ทว่าในท้ายที่สุด กระบวนการรู้ผัสสะในปรัชญาตะวันตกนั้นก็ทำเสมือนร่างกาย (ตา หู จมูก ลิ้น สัมผัส) เป็นแค่สื่อกลางที่คอยส่งผ่านข้อมูลผัสสะ (sense data) จากโลกภายนอกไปสู่กระบวนการรับรู้ (perception) ซึ่งปลายทาง

ของกระบวนการเช่นนี้ก็ต้องอาศัยใช้ความคิดเป็นตัวการสำคัญในการตรึงตรองภาพตัวแทนที่ก่อตัวขึ้นจากข้อมูลผัสสะในฐานะประสบการณ์ภายในของจิต มิถิจึงมองว่าการใช้ร่างกายเป็นแค่ทางผ่านและไปจบที่กระบวนการใช้ความคิดเช่นนี้ก็คือการใช้ความคิดเชิงนามธรรมที่แยกตัวบุคคลออกจากสิ่งตรงหน้า ไม่ได้มีการใช้ร่างกายให้เกิดเป็นกระบวนการที่เน้นความเป็นรูปธรรมใด ๆ อย่างแท้จริง

มิถิได้เน้นย้ำให้เห็นว่า ปัญหาดังกล่าวคือการทำให้กระบวนการทางผัสสะกลายเป็นขั้นตอนของการใช้ความคิดเชิงนามธรรม ซึ่งถึงแม้ปรัชญาตะวันตกจะมีการปรับกระบวนทัศน์ (paradigm shift) ทางภววิทยาหรือญาณวิทยามาแล้วในหลายครั้ง แต่ก็ยังยึดโยงอยู่กับความเป็นนามธรรมในแง่ได้อย่างแนบแน่น ด้วยเหตุนี้ มิถิจึงเสนอให้หวนกลับมาพิจารณา *ปริชานและพิชาน* (logos and pathos) ใหม่อีกครั้ง เพื่อหาแนววิธีที่จะช่วยให้ออกจากแบบแผนนามธรรมดังกล่าวมาสู่กระบวนการที่ตั้งอยู่บนความเป็นรูปธรรมที่ให้ความสำคัญต่อการรู้ผัสสะ โดยจำเป็นต้องไม่ลดทอนลงให้เป็นเรื่องของการเฝ้าหาความจริงด้วยความคิดที่มีต่อประสบการณ์ภายในของจิต

ด้วยการเชื้อเชิญให้หวนกลับมาพิจารณาปริชานและพิชานใหม่ในเบื้องต้นนั้น มิถิได้ย้อนกลับไปทบทวนถึงข้อจำกัดในทฤษฎีแบบ โดยหยิบยกแก่นแกนของปัญหาที่อยู่ในวิธีการของอริสโตเติลมาเผยให้เห็น ความว่า “*ปริชานและมนัส สามารถปลดปล่อยสสารจากตัววัตถุให้เหลือแต่แก่นสารได้ตามแนวคิดของอริสโตเติล กล่าวคือ ตรรกวิทยาเชิงแบบแผนเป็นเพียงตรรกะในทางปริชานเท่านั้น*” (Miki, 1967: 15) ในแง่นี้มิถิชี้ให้เห็นว่า มนัส (จิต) คือ ตัวการที่เข้ามาลดทอนสิ่งตรงหน้าให้เหลือเพียงแก่นสาร ซึ่งก็คือแบบที่จะเข้าถึงได้โดยปริชาน ทั้งยังลดทอนแม้แต่ผัสสะให้กลายเป็นเรื่องของการคิดถึงภาพตัวแทนที่มีแบบอยู่ในขอบข่ายของปริชาน ทั้งที่จริง ๆ แล้วการรู้ผัสสะควรพิจารณาจากแง่มุมของพิชานเสียมากกว่า ดังที่เขากล่าวว่า “*ถึงแม้เรื่องผัสสะจะเคยถูกหยิบยกขึ้นเป็นประเด็นปัญหา แต่ผัสสะในแง่นี้ก็ถูกยึดโยงอยู่กับความหมายในทำนองเดียวกับการรับรู้หรือการคิดเท่านั้น แต่ผัสสะในแง่ที่หมายรวมถึงพิชานกลับไม่ถูกหยิบยกขึ้นเป็นประเด็นปัญหา*” (Miki, 1967: 15)

อีกทั้งมิถิยังเสนอให้เห็นปัญหาย้อนแย้งที่เกิดขึ้นจากการที่ผัสสะถูกทำให้เป็นเรื่องของปริชาน ความว่า “*อย่างไรก็ตาม ในการเผชิญกับสิ่งที่เป็วัตถุของเราหรือสิ่งที่อยู่ในสภาพแก่นสารนั้นยังจำเป็นต้องอาศัยร่างกาย เราเผชิญกับวัตถุในฐานะวัตถุ ซึ่ง ณ จุดนี้*

หากจะนิยามพิชานว่าเป็นร่างกายที่อยู่ในอวัตภาวะ ตรรกะของวัตถุย่อมไม่ใช่ตรรกะในทางปริชานอย่างแน่นอน แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่าพิชาน” (Miki, 1967: 15) กล่าวคือ มิกิต้องการชี้ให้เห็นว่า ณ ขณะนี้อัตบุคลลรับรู้หรือเผชิญกับวัตถุในฐานะสิ่งตรงหน้า ในสถานการณ์เช่นนี้ร่างกายของเราไม่ใช่แค่สื่อกลางที่นิ่งเฉย (passive) เพื่อรอข้อมูลผัสสะ แต่ร่างกายของเรามีพฤติกรรมที่รู้ตเผชิญ (active) ต่อสิ่งตรงหน้า ซึ่งการรู้ตเผชิญของร่างกายเช่นนี้เองที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการของพิชาน

ในแง่นี้จึงหมายความว่าตามทัศนะของมิกิแล้ว การใช้ความคิดกับสิ่งตรงหน้าคือกระบวนการที่เกิดจากปริชาน ส่วนอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อสิ่งตรงหน้าคือกระบวนการที่เกิดจากพิชาน ดังนั้นตรรกะที่เกิดขึ้นกับสิ่งตรงหน้าก็อาจจำแนกได้เป็นสองลักษณะ โดยลักษณะแรก คือ ตรรกะของแก่นสารที่ขึ้นกับปริชาน/ปัญญา กับอีกลักษณะ คือ ตรรกะของวัตถุที่ขึ้นกับพิชาน/อารมณ์ ซึ่งการให้ความสำคัญกับตรรกะในอย่างหลังนี้เองที่สอดคล้องกับเป็นเป้าหมายตั้งต้นของมิกิ ดังที่เขาได้กล่าวไว้ “ด้วยเหตุนี้จึงคิดได้ว่าในเมื่อมีตรรกะของกรีกในเชิงปัญญานิยมแล้ว ก็จำเป็นต้องมีอะไรที่คล้ายกันอย่างตรรกะของอารมณ์” (Miki, 1967: 15)

ตรรกะของอารมณ์ตามที่มิกิคาดหวังนั้น จะต้องนำร่างกายเข้ามาเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นแค่ร่างกายที่นิ่งเฉยในฐานะสื่อกลางที่นำผัสสะไปสู่การเกิดความคิด แต่ร่างกายนั้นจะต้องสำแดงพิชานออกมาโดยพฤติกรรมรูปธรรม มิกิจึงย้ำในจุดยืนของตนให้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า การใช้ตรรกะจากความรู้ซึ่งเป็นกระบวนการคิดเชิงนามธรรม เมื่อเปรียบเทียบกับการมีตรรกะโดยพฤติกรรมอย่างป็นรูปธรรมนั้น ถึงแม้จะมีร่างกายเข้ามาอยู่ในขั้นตอนด้วยกัน ทว่าสองกรณีก็มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงดังที่มิกิเน้นย้ำ ความว่า

ในกรณีที่คนเรา “คิดโดยมีร่างกาย” หรือกรณีที่คิดต่อสิ่งที่กระทำในฐานะเป็นมนุษย์ผู้มีร่างกายก็อาจกล่าวได้ว่าตรรกวิทยาเชิงแบบแผนนั้นคือความเป็นนามธรรม ... ต่อให้ตรรกวิทยาเชิงแบบแผนเป็นตรรกะของความรู้ แต่ก็ไม่อาจเป็นตรรกะของพฤติกรรมได้ เราอาศัยร่างกายในการเผชิญกับสิ่งที่ป็นวัตถุนั้นเมื่อยามสำแดงพฤติกรรมโดยพฤติกรรมนี้จำเป็นต้องมีร่างกาย อีกทั้งวัตถุของพฤติกรรมก็ไม่ใช่สิ่งสากลที่มีความเป็นนามธรรม

หากแต่เป็นภาวะรูปธรรมของบรรดาสิ่งเฉพาะ ดังนั้นตรรกะของพฤติกรรม
จึงต้องเป็นสิ่งที่แตกต่างกับตรรกวิทยาเชิงแบบแผนอยู่บ้าง (Miki, 1967:
15-16)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้มิกิจะมีข้อเสนอในเบื้องต้นคือให้ใช้ *พฤติกรรม* เข้ามาเป็น
เกณฑ์ในการแยกแยะว่าอะไรคือตรรกะของความคิดหรือตรรกะของอารมณ์ แต่ในขณะ
เดียวกันตัวเขาเองก็เชื่อเชิญให้ตั้งคำถามเพิ่มเติมว่า “แต่สิ่งนั้นจะเป็นอะไรที่ใกล้เคียงกับ
ตรรกะแห่งจินตนาการได้หรือไม่” (Miki, 1967: 16) กล่าวคือ มิกิเองก็ตระหนักว่า
การแยกแยะแค่โดยผิวเผินเท่านั้นไม่น่าจะเพียงพอ เพราะในท้ายที่สุดหากตรรกะ
แห่งจินตนาการเป็นกระบวนการที่ซ้อนทับกันมาจากการแยกแยะแค่เพียงหลวม ๆ ปัญหา
ที่ตามมาก็คือนอกจากจะไม่ทำให้แตกต่างไปจากตรรกวิทยาเชิงแบบแผนแล้ว ยังอาจทำให้
เรื่องของพิชานนั้นเอนเอียงไปสู่ประเด็นทางสุนทรียศาสตร์ล้วน ๆ ซึ่งจะทำให้นิยาม
ของตรรกะแห่งจินตนาการยิ่งคับแคบลงไปอีก ดังที่มิกิยกตัวอย่างให้เห็นถึงแนวคิดที่มีมา
ก่อนหน้า ความว่า

เมื่อกล่าวถึงตรรกะของอารมณ์หรือที่เรียกว่าตรรกะแห่งจินตนาการ
สิ่งที่จะถูกนึกถึงโดยปกติมักจะอยู่ในขอบข่ายของความงามหรือศิลปะ
โบมการ์เต็นได้วางรากฐานของสุนทรียศาสตร์โดยใช้ตรรกะแห่งจินตภาพ
ส่วนสิ่งคานต์แสวงหาในโครงสร้างก่อนประสบการณ์ของการตัดสินก็คือ
รากฐานของเกณฑ์ตัดสินความงามเช่นกัน กระนั้นเลย ต่อให้สิ่งที่ใกล้เคียง
กับตรรกะแห่งจินตนาการได้ถูกยอมรับ แต่นั่นก็ยังคงเป็นแค่ตรรกะของ
ความงามหรือไม่ก็เป็น ตรรกะของสุนทรียศาสตร์ ซึ่งเป็นการยากที่จะ
พิจารณาว่าเป็นตรรกะของพฤติกรรม (Miki, 1967: 16)

จากการทบทวนของมิกิในแง่นี้ จุดยืนของเขาจึงชัดเจนว่า “เราไม่ได้พยายาม
จะสนับสนุนจุดยืนของกลุ่มที่เรียกว่าสุนทรียนิยม” (Miki, 1967: 16) เพราะตรรกะ
แห่งจินตภาพที่จะรื้อฟื้นขึ้นใหม่ตามทัศนะของเขานั้น เป็นสิ่งที่ต้องก้าวออกจากการเป็น
ตรรกะของความงามหรือตรรกะสุนทรียศาสตร์ให้ได้อย่างแท้จริง เพื่อให้ตรรกะ

แห่งจินตนาการเป็นกระบวนการที่หยั่งลงไปถึงมูลฐานของความเป็นรูปธรรมได้ตามที่เขา
หมายมั่น พร้อมทั้งยืนยันได้ว่า จินตนาการ กับ พฤติการณ์ เป็นสิ่งที่มีบ่อเกิดมาจากรากฐาน
เดียวกัน และเป็นเรื่องพื้นฐานยิ่งกว่าเรื่องความงาม เพราะสิ่งที่เรียกว่าจินตนาการนั้น
ยังเกี่ยวพันไปถึงระบบศีลธรรม แนวคิดทฤษฎี และการนำไปปฏิบัติใช้ ดังที่มิกิกล่าวว่า

การจะเข้าใจถึงรากฐานนั้น รวมถึงกระบวนการรู้คิด ซึ่งเป็น
พฤติกรรมทั้งมวลที่ไม่ใช่แค่เรื่องของศิลปะ ย่อมต้องอาศัยการทำให้
ความหมายในชั้นรากฐานได้สำแดงออกอย่างประจักษ์ชัด เช่นนี้เองจึงจะ
ปลดเปลื้องตรรกะแห่งจินตนาการออกจากการอยู่ในขอบข่ายของ
ความงาม ในฐานะเป็นตรรกะของโลกที่สำแดงออกอย่างเป็นสากล ซึ่งเป็น
ประเด็นปัญหาของเราที่ชี้ถึงความเกี่ยวพันของศีลธรรมหรือทฤษฎี โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งทฤษฎีกับการปฏิบัติ (Miki, 1967: 16)

นอกจากนี้ การที่มิกิเสนอให้ตรรกะแห่งจินตนาการก้าวข้ามข้อจำกัดของความงาม
ไปสู่เรื่องของพฤติกรรมพื้นฐานอย่างศีลธรรมหรือการปฏิบัติต่าง ๆ ก็ทำให้สิ่งที่เรียกว่า
พฤติกรรมมีมิติทางสังคมเกิดขึ้น ซึ่งถึงแม้จะช่วยให้ก้าวออกจากกรอบนามธรรม
ของตรรกวิทยาเชิงแบบแผนได้ก็ตาม แต่นั่นยังเป็นจุดยืนที่ไม่แตกต่างไปจากแนวคิดเรื่อง
จิตวิทยามวลชน (mass psychology) มากนัก โดยมิกิได้อธิบายต่อกรณีนี้ว่า

อย่างไรก็ตาม พฤติการณ์โดยสารถะแล้วถือเป็นภาวะทางสังคม
อีกทั้ง สิ่งที่น่าไปสู่การเรียกรองตรรกะที่แตกต่างไปจากตรรกวิทยาเชิง
แบบแผนก็มีความเกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับจิตวิทยามวลชน ... กระบวนการ
รูปธรรมของจิตวิทยาแห่งมนุษย์ได้ถูกตั้งเงื่อนไขโดยจิตวิทยาสังคมเชิง
ประวัติศาสตร์เช่นนี้ ได้ก้าวข้ามตรรกวิทยาเชิงแบบแผนไปแล้ว สิ่งที่ถูก
มองว่าเป็นผลผลิตของจิตวิทยามวลชน อาทิ ภาษา มายาคติ ขนบจารีต
ธรรมเนียมปฏิบัติ และระบอบ เป็นต้น ทั้งหมดทั้งมวลนี้ไม่สามารถยึดโยง
ได้ด้วยตรรกวิทยาเชิงแบบแผน (Miki, 1967: 16-17)

ตามทัศนะของมิกิแล้ว การที่จิตวิทยาเชิงสังคมก้าวข้ามความเป็นนามธรรมของตรรกวิทยาเชิงแบบแผนไปอยู่ในจุดที่เป็นทฤษฎีซึ่งมีความเป็นรูปธรรมมากกว่านั้นเพราะจิตวิทยาเชิงสังคมนั้นเกี่ยวข้องกับอรรถภาวะของปัจเจกแต่ละหน่วยในสังคมที่หล่อมหลอมขึ้นเป็นประวัติศาสตร์ ดังนั้นประวัติศาสตร์จึงเกี่ยวข้องกับการสำแดงพฤติกรรมอย่างเป็นรูปธรรม (ตามที่มียกตัวอย่าง ได้แก่ ภาษา มายาคติ ขนบจารีต ธรรมเนียมปฏิบัติ และ ระเบียบ) และตรรกะซึ่งเป็นแหล่งที่มาของพฤติกรรมเหล่านี้ เป็นตรรกะคนละชุดกับตรรกวิทยาเชิงแบบแผน โดยเหตุผลคือ “ตรรกวิทยาเชิงแบบแผนไม่ได้เป็นประเด็นเชิงปัจเจกแต่อย่างใด ทว่ามีความเป็นสากลที่ก้าวพ้นความเป็นปัจเจก แต่จากประเด็นดังกล่าว นั้นจึงเกิดสมมติฐานขึ้นโดยปริยายว่า มนุษย์ที่แยกตัวออกจากข้อจำกัดทางประวัติศาสตร์ คือ มนุษย์ที่อยู่ในฐานะของแก่นแท้อันเป็นนามธรรมนิรันดร์” (Miki, 1967: 16–17)

หากว่ากันตามมิกิด้วยเหตุผลข้างต้น มิกิมองว่า ตรรกวิทยาเชิงแบบแผนซึ่งเป็นระบบตรรกะกระแสหลักที่มีรากเหง้ามาจากปรัชญากรีกโบราณ ตรรกะที่สืบเนื่องมาโดยฐานคิดเช่นนี้ มักจะวางแก่นแกนของระบบไว้ที่เรื่องของสิ่งสากล (เช่น ทฤษฎีแบบ) หรือความเป็นภววิสัย (เช่น ตรรกวิทยาของอริสโตเติล) และมุ่งแสวงหาความจริงสูงสุดอันเป็นนิรันดร์ แต่ประเด็นทั้งหมดนี้มีมิกิมองว่า เป็นแค่การใช้ความคิดในการเก็งหาแก่นสารในทางนามธรรม ซึ่งทำให้มนุษย์ออกห่างจากความเป็นจริงยิ่งขึ้น หรือหากพิจารณาในมิติของประวัติศาสตร์ด้วยแล้ว ข้อจำกัดของการสร้างสรรค์ประวัติศาสตร์คือไม่สามารถมองข้ามความเป็นปัจเจกได้ เพราะมนุษย์ในทางประวัติศาสตร์ไม่ใช่สิ่งนามธรรมตามอุดมคติ แต่มนุษย์ในทางประวัติศาสตร์ล้วนเป็นมนุษย์ที่สำแดงถึงพฤติกรรมของความเป็นปัจเจกจากอรรถภาวะแห่งตน ดังที่มิกิยืนยันว่า “หากอัตบุคคลในทางประวัติศาสตร์ต้องเป็นสิ่งเดิมแท้ที่เรียกว่าจิตเชิงภววิสัยแล้ว ตรรกวิทยาเชิงแบบแผนก็ไม่สามารถเป็นตรรกะของประวัติศาสตร์ได้” (Miki, 1967: 17)

เมื่อพิจารณาทัศนะของมิกิมาถึงจุดนี้ จะเห็นได้ว่าตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิย่อมไม่ใช่ตรรกวิทยาเชิงแบบแผนอย่างแน่นอน แต่ในขณะเดียวกันเขาก็เสนอให้เห็นว่าตรรกะแห่งจินตนาการของเขาก็ไม่ใช่ตรรกะแห่งอารมณ์แค่นิยามทางสุนทรียะ/ศิลปะ แต่เป็นจินตนาการที่อยู่บนรากฐานของการสำแดงพฤติกรรม โดยที่พฤติกรรมนั้นพัวพันอยู่กับภาวะทางสังคม แต่ถึงกระนั้น ตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิก็ยังไม่ใช่สิ่งเดียวกับจิตวิทยามวลชนที่จะพิจารณาเฉพาะประเด็นของสหอัตวิสัย (intersubjective) กล่าวคือ

มิกิพยายามชี้ให้เห็นว่า ตระกูลแห่งจินตนาการที่เป็นมากกว่าตระกูลของศิลปะหรือความสุนทรีย์ จะต้องมิตีในทางประวัติศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างเลี่ยงไม่ได้ว่าการเสนอแนววิธีเช่นนี้ก็อาจทำให้ตระกูลแห่งจินตนาการของมิกิไม่แตกต่างจากวิภาษวิธีเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งถึงที่สุดแล้วก็จะย้อนกลับไปสู่ปัญหาเรื่องก้าวไม่พ้นความเป็นนามธรรมอยู่ร่ำไป โดยตัวของมิกิเองก็ทราบถึงประเด็นนี้ดีจึงไม่ได้ปฏิเสธว่าตระกูลแห่งจินตนาการของเขามีความเกี่ยวข้องกับวิภาษวิธีเชิงประวัติศาสตร์ แต่ในแง่เดียวกันก็มีความแตกต่างกันอยู่ในที่ดังที่เขาชี้ให้เห็น ความเป็น

ยิ่งไปกว่านั้น ปัญหาสำคัญอีกประการ คือ การทำให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ถึงความเกี่ยวข้องระหว่างสิ่งที่ถูกเรียกอย่างเป็นสามัญว่า ‘วิภาษวิธี’ กับ ‘ตระกูลแห่งจินตนาการ’ ของเรา ... แม้วิภาษวิธีจะถูกมองว่าเป็นตระกูลเชิงประวัติศาสตร์ แต่การที่เราผลักดันสิ่งที่เรียกว่าตระกูลแห่งจินตนาการอยู่ ณ ตอนนี้อย่างไรก็ได้เป็นความต้องการที่จะลดทอนประวัติศาสตร์ให้เป็นเรื่องเชิงปัจเจก ทว่าเป็นการทำตรงกันข้ามเสียด้วยซ้ำ อย่างไรก็ตาม อัตบุคคลในเชิงประวัติศาสตร์ไม่ใช่สิ่งสากลในทางนามธรรม และไม่เพียงเท่านั้นยังกล่าวได้ว่า นั่นเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับร่างกายในแบบจินเน [เสนฮุย] และเป็นสิ่งที่ถูกทำให้เป็นปัจเจกในทางกายภาพ (Miki, 1967: 14, 17)

ตามทัศนะข้างต้น มิกิต้องการผลักดันตระกูลแห่งจินตนาการโดยยังคงมิตีของความ เป็นปัจเจกในเชิงประวัติศาสตร์ โดยอ้างถึงแนวคิดของ *เสนฮุย*⁴ (ออกเสียงแบบญี่ปุ่น คือ จินเน) ในการยืนยันว่าร่างกายเป็นสิ่งที่สำแดงความเป็นรูปธรรมได้โดยไม่ลดทอนความเป็น ประวัติศาสตร์ให้กลายเป็นเพียงพฤติกรรมของปัจเจก แต่มิกิเองก็ไม่ได้ขยายความว่าตระกูล

⁴ เสินฮุย (Shenhui 674-758) เคยได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เผยแผ่คำสอนของพุทธศาสนานิกายฉานในฐานะลูกศิษย์คนสำคัญของฮุยเหนง (สังฆปริณายกองค์ที่หกของพุทธศาสนานิกายฉานในจีน) แต่จากหลักฐานล่าสุดได้ให้ข้อค้นพบใหม่ว่า นอกจากเป็นผู้เผยแผ่คำสอนแล้ว เสินฮุย ยังเป็นสังฆปริณายกองค์ที่เจ็ดของพุทธศาสนานิกายฉานในจีนอีกด้วย ดูประเด็นนี้เพิ่มเติมใน Zen Evangelist: Shenhui, Sudden Enlightenment, and the Southern School of Chan Buddhism (McRae 2023)

แห่งจินตนาการตามทัศนะของเขาได้เข้าไปสอดคล้องกับแนวคิดของเส้นส่วยในบริบทใด
อยู่เป็นการจำเพาะเจาะจง แต่ถึงกระนั้นก็ยังพอสืบสอบแนวคิดของเส้นส่วยได้จาก
มโนทัศน์เรื่องร่างกายตามที่มีก็ได้ทั้งร่ายรอยเอาไว้

ในคำสอนของเส้นส่วยมีการอุปมาถึงร่างกายในฐานะเป็นบ่อเกิดของธรรมชาติ
แห่งพุทธะ ความว่า “*ประหนึ่งพวกท่านจินตนาการถึงบ้านที่ในนั้นมีเครื่องนุ่งห่ม
เครื่องใช้สอย แล้วยังสิ่งต่าง ๆ อีก พวกท่านจึงรู้ว่าสิ่งเหล่านั้นมีอยู่โดยปราศจากข้อกังขา
แบบนี้เรียกว่ารู้แต่ไม่เห็น และหากท่านคิดจะเข้าไปในบ้านหลังนี้ที่มีสิ่งต่าง ๆ ตามที่เรา
กล่าวถึง เช่นนี้ย่อมเรียกว่าเห็นแต่ไม่รู้ เพราะสิ่งที่ท่านเข้าใจ ณ ตอนนี้อยู่กับคำอธิบาย
ของผู้อื่นทั้งหมด*” (Shenhui n.d. cite in McRae, 2023: 65) โดยอุปมานี้ คือ ข้อเสนอ
ทางภววิทยาที่เส้นส่วยได้วางตำแหน่งแห่งที่ของพุทธภาวะเอาไว้ในร่างกาย เมื่อร่างกาย
เป็นสิ่งที่เราทุกคนพึงมี พุทธภาวะจึงดำรงอยู่กับเราทุกคนโดยธรรมชาติ แต่ในขณะเดียวกัน
ก็ไม่ใช่ทุกคนที่จะตระหนักถึงธรรมชาติในตัวเองนั้นได้ รวมถึงไม่สามารถตระหนักได้จาก
คำบอกเล่าของผู้อื่นได้เช่นกัน ดังนั้นอุปมาในคำสอนของเส้นส่วยดังกล่าวจึงสอดคล้อง
กับข้อเสนอต่อมาของมิกิ ความว่า

ความเป็นประวัติศาสตร์ทั้งปวงล้วนดำรงอยู่ในภาวะแวดล้อม
รวมทั้งขับเคลื่อนภาวะแวดล้อม และถูกขับเคลื่อนจากภาวะแวดล้อมไป
ในพร้อมกัน นั่นคือการกำหนดตัวตนด้วยตนเองในฐานะของอัตบุคคล
ณ ขณะเดียวกับที่ได้ทำการกำหนดภาวะแวดล้อมไปพร้อมกับการ
ถูกกำหนดจากภาวะแวดล้อม ดังนั้น แบบในเชิงประวัติศาสตร์จึงถูก
สร้างขึ้น ณ ที่นั้น ตรรกะแห่งจินตนาการจึงสามารถนำมาพิจารณาในฐานะ
เป็นตรรกะแห่งแบบในเชิงประวัติศาสตร์ได้ในทำนองเดียวกัน (Miki,
1967: 17)

ดังจะเห็นได้ว่าทัศนะของมิกิข้างต้นนั้นมีส่วนที่สามารถเปรียบเทียบกับคำสอนของ
เส้นส่วยได้ กล่าวคือ พุทธภาวะหรือธรรมชาติของพุทธะคือความเป็นประวัติศาสตร์ ขณะที่
บ้านคือร่างกาย และสิ่งต่าง ๆ ภายในบ้านก็คืออัตภาวะ ธรรมชาติคือตัวการที่ทำให้บ้าน
และสิ่งของในบ้านกำหนดตัวเองจากภายในและขณะเดียวกันก็ถูกกำหนดจากสภาวะ

ภายนอกไปในพร้อมกัน ซึ่งก็คือร่างกายของอัตบุคคลที่ขับเคลื่อนสภาวะแวดล้อมไปพร้อมกับถูกลักษณะแวดล้อมทำให้ขับเคลื่อนไปในความเป็นประวัติศาสตร์ ดังนั้นหากอัตบุคคลอาศัยเพียงอัตวิสัยก็จะรับรู้ได้แต่ความเป็นปัจเจก หรือหากอาศัยเพียงภววิสัยก็จะประจักษ์ได้แต่สภาวะแวดล้อม การยึดติดในอัตวิสัยหรือภววิสัยอย่างใดอย่างใดอย่างหนึ่งจึงเป็นไปตามที่เส้นอยู่เรียกว่า รู้แต่ไม่เห็น/เห็นแต่ไม่รู้ ซึ่งส่งผลให้อัตบุคคลไม่อาจตระหนักรู้ได้ว่ามีความเป็นประวัติศาสตร์อยู่ในชีวิตของตนเอง แต่การตระหนักรู้ดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้หากอาศัยแนววิธีของตรรกะแห่งจินตนาการ

เมื่อพิจารณาถึงจุดนี้จะเห็นได้ว่า สิ่งที่มิกิพยายามแก้ไขนั้นอันที่จริงแล้วก็คือปัญหาภววิทยาแบบทวิลักษณ์ซึ่งทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างอัตบุคคลกับวัตถุ อัตวิสัยกับภววิสัย อัตภาวะกับปรากฏะ ซึ่งรวมไปถึงปัญหาเรื่องการแบ่งแยกของจิตกับร่างกาย เหตุผลกับอารมณ์ ความคิดกับจินตนาการ ตลอดจนปัญหาเรื่องการแบ่งแยกปริชาณกับพิชาณที่อยู่ในความสนใจของมิกิเป็นพิเศษก็เช่นกัน ดังนั้นการย้อนกลับไปอาศัยแนวคิดเรื่องร่างกายของเส้นอยู่ก็มีความเป็นไปได้ที่จะช่วยให้ก้าวผ่านปัญหาทวิภาวะในลักษณะนี้ได้ เนื่องจากฐานคิดของเส้นอยู่นั้นโดยพื้นฐานแล้วไม่ได้มองว่าจิตกับร่างกายเป็นสิ่งที่แยกขาดจากกัน และอาจกล่าวได้ว่า มิกิต้องการอาศัยรากฐานแนวคิดจากเส้นอยู่เข้ามากำหนดให้ร่างกายเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในวิชาวิธีเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อให้ตรรกะแห่งจินตนาการมีกระบวนการที่สอดคล้องกับพลวัตการณ้อย่างเป็นรูปธรรม และนำไปสู่การเป็นแนววิธีที่ก้าวพ้นตรรกวิทยาเชิงแบบแผน รวมถึงเป็นการวิวัฒนาการทศนให้ขยายขยายจากวิชาวิธีกระแสหลักที่มีรากฐานมาจากปรัชญาของเฮเกลไปในพร้อมกัน โดยมิกิได้เน้นย้ำถึงปัญหาในตรรกวิทยาเชิงแบบแผนและในปรัชญาของเฮเกลที่ขัดแย้งกับตรรกะแห่งจินตนาการตามทัศนะของเขา ความว่า

ตรรกวิทยาเชิงแบบแผนไม่ใช่ตรรกะของอัตบุคคล แต่เป็นตรรกะของวัตถุ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง นั่นคือตรรกะที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีอยู่ตรงนั้นอยู่ก่อนแล้วนั่นเอง วิชาวิธีตามแนวทางของเฮเกลเองก็เรียกได้ว่ามีความเป็นวัตถุหรือความเป็นภววิสัยอยู่ด้วยเช่นกัน ตรรกะซึ่งมีตำแหน่งที่อยู่นับอัตภาวะหรือบนพลวัตการณ่นั้น จะต้องเป็นสิ่งที่ก้าวข้ามทั้งตรรกวิทยาเชิงแบบแผนยิ่งไปกว่าวิชาวิธีแบบเฮเกลเสียด้วยซ้ำ ... แต่ที่สุดแล้ว ปรัชญา

ของเฮเกลเองก็เป็นเอกเช่นเดียวกับภาวีวิทยาของกรีกโบราณ คือมีจุดยืนอยู่ที่เรื่องของมโนทัศน์ ไม่ได้มีจุดยืนอยู่ที่พฤติกรรมอย่างแท้จริง (Miki, 1967: 17-19)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ข้อเสนอของมิกิจะตั้งต้นจากการก้าวข้ามความเป็นภาวีสัย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเขาจะเสนอให้หันไปสู่การนำอติวิสัยเข้ามาทดแทน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อติวิสัยในเรื่องบ่อเกิดของความงามถือเป็นประเด็นที่มีก้ำกึ่งอย่างยิ่งยวดว่าจะต้องก้าวข้ามก่อนเหนือสิ่งอื่นใด เพื่อป้องกันไม่ให้ตรรกะแห่งจินตนาการถูกเข้าใจผิดว่าเป็นตรรกะเชิงสุนทรียศาสตร์ ดังที่เขาเน้นย้ำว่า “ภาระหน้าที่ของเราคือปลดปล่อยตรรกะแห่งจินตนาการออกจากข้อจำกัดที่อยู่ในขอบเขตของความงาม และนำเข้าสู่โลกแห่งพฤติกรรมอันไพศาลไปพร้อม ๆ กับทำให้สิ่งนี้เป็นที่ประจักษ์ในฐานะตรรกะแห่งการสร้างความเป็นประวัติศาสตร์” (Miki, 1967: 18)

ด้วยเหตุนี้ มิกิจึงพิจารณาถึงความเป็นไปได้ที่จะผนวกเอาภาวีสัยและอติวิสัยเข้าไว้ในเอกภาพเดียวกัน เพื่อทำให้ตรรกะแห่งจินตนาการเป็นตรรกะของการรังสรรค์เชิงประวัติศาสตร์ โดยมีกระบวนการทางพฤติกรรมเป็นพื้นฐานที่เข้ามารองรับหรือสร้างความเป็นรูปธรรม ในการนี้ตรรกะแห่งจินตนาการจึงต้องเป็นกระบวนการที่หมายรวมระบบของเหตุผลและระบบของอารมณ์เข้าหากันอย่างไม่แบ่งแยก ดังนั้นมิกิจึงได้นำมโนทัศน์เรื่องปริชานและพิชานกลับมาพิจารณาใหม่ โดยเขามีข้อเสนอต่อกรณีนี้ว่า

ตรรกะแห่งจินตนาการคือตรรกะแห่งแบบในเชิงประวัติศาสตร์ รวมถึงเป็นตรรกะที่มีจุดยืนอยู่ที่การสร้างสิ่งนี้ขึ้นมาอีกด้วย ถึงแม้จะกล่าวนั้นเป็นตรรกะแห่งวัตถุ แต่หากคำว่าวัตถุหมายถึงวัตถุในเชิงประวัติศาสตร์แล้ว นั้นย่อมเป็นสิ่งที่มีแบบซึ่งดำรงอยู่ในฐานะของสิ่งที่ได้สำแดงตัว แม้จะเรียกว่าเป็นการรังสรรค์ แต่ก็ต้องเป็นสิ่งที่มีแบบซึ่งถูกสร้างขึ้นจากภายนอกแบบในเชิงประวัติศาสตร์ไม่ได้เป็นแค่สภาวะในทางปริชาน แต่เป็นเอกภาพระหว่างสภาวะในทางปริชานกับสภาวะในทางพิชาน ตรรกะแห่งจินตนาการจึงยืนอยู่บนความเป็นเอกภาพของปริชานกับพิชานในลักษณะเช่นนี้ (Miki, 1967: 19)

โดยทัศนะดังกล่าว มิกิเสนอให้จินตนาการเป็นสิ่งที่อธิบายได้ด้วยแบบในเชิงประวัติศาสตร์ เนื่องจากแบบในเชิงประวัติศาสตร์นั้นถูกสร้างขึ้นจากอัตรภาวะภายในของปัจเจกเองที่เกี่ยวข้องกับสภาวะแวดล้อมภายนอกไปในพร้อมกัน กระบวนการเกิดขึ้นของแบบในเชิงประวัติศาสตร์จึงเป็นทั้งสิ่งนามธรรมและรูปธรรมที่ต้องอาศัยปรีชาญาณร่วมกับพินิจในการสืบสอบความเป็นประวัติศาสตร์ที่เข้ามาขับเคลื่อนสภาวะของจินตนาการผ่านทางร่างกายของปัจเจก และในทางกลับกันปัจเจกเองก็ขับเคลื่อนสภาวะจินตนาการให้ดำเนินไปบนความเป็นประวัติศาสตร์นั้นด้วยเช่นกัน และเพื่อให้เห็นถึงระบบตรรกะดังกล่าว มิกิจึงเสนอให้พิจารณาสิ่งที่เรียกว่า มายาคติ อันเป็นจินตนาการที่เกิดจากความแตกต่างไปจากตรรกวิทยาเชิงแบบแผน อีกทั้งยังสามารถพิจารณาได้ในฐานะเป็นแบบในเชิงประวัติศาสตร์ที่ข้องเกี่ยวกับพฤติกรรมของอัตบุคคลและสังคมดังที่จะกล่าวต่อไป

4.2 การสืบสอบมายาคติในตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิ คิโยชิ

ตรรกะแห่งจินตนาการถือเป็นโครงการทางปรัชญาของมิกิ คิโยชิ ที่ต้องการจะรื้อฟื้นแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับตรรกะและอารมณ์ เพื่อปรับกระบวนการทัศน์ของจินตนาการใหม่ให้อยู่บนพื้นฐานของปรีชาญาณและพินิจ ซึ่งตัวของมิกิเองก็ได้มีการเกริ่นนำถึงเจตจำนงของตนไว้อย่างชัดเจน โดยเขากล่าวว่า “สำหรับข้าพเจ้าในช่วงที่กำลังเขียน ‘มายาคติ’ ซึ่งเป็นบทแรกสุดนั้น ข้าพเจ้าครุ่นคิดถึงจินตนาการแต่ในฐานะของความสามารถในการผสานปรีชาญาณกับพินิจ...” (Miki, 1967: 5) แต่ก่อนที่จะสร้างแนวคิดที่ผสมผสานรวมปรีชาญาณกับพินิจเข้าด้วยกัน มิกิได้บทวนให้เห็นปัญหาของมายาคติที่ไม่ถูกยอมรับให้เป็นระบบเหตุผล แต่ถูกลดทอนลงเป็นเพียงระบบของความเชื่อ ซึ่งตัวของมิกิเองก็ไม่เห็นด้วยเพราะการลดทอนมายาคติเช่นนี้คือสาเหตุที่ทำให้ปรีชาญาณและพินิจไม่สามารถผสมผสานรวมกันในมายาคติได้ โดยเขาได้ชี้ให้เห็นปัญหาดังนี้

มายาคติถูกมองว่าเป็นภาคส่วนของอุดมคติอย่างดั้งเดิมที่สุด
ปรัชญาแห่งยุคแสงสว่างทางปัญญาในศตวรรษที่สิบแปด และปรัชญา
ปฏิฐานนิยมในศตวรรษที่สิบเก้า ต่างไม่ยอมรับลักษณะเฉพาะของมายาคติ
โดยพิจารณาว่าเป็นแค่สิ่งที่อยู่ในขั้นก่อนจะมีวิทยาศาสตร์ ซึ่งไม่ได้เป็นอะไร
ที่มากไปกว่าสิ่งแทนความไม่เป็นวิทยาศาสตร์ [จากมุมมอง] ของวิทยาศาสตร์
... ตรรกะวิบัติจากมุมมองที่ว่ามานั้น ถึงที่สุดแล้วก็ได้รับการแก้ไขอย่าง
ค่อยเป็นค่อยไป (Miki, 1967: 19)

เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่า การผูกโยงทุกอย่างไว้กับมุมมองทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็น
ผลมาจากกระแสนิยมของปรัชญาปฏิฐานนิยมที่เบ่งบานในยุคแสงสว่างทางปัญญานั้น
ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องในทุกกรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไม่ควรนำความเป็นวิทยาศาสตร์แบบ
ปฏิฐานนิยมเข้ามาใช้กับสิ่งที่เรียกว่ามายาคติ เพราะมายาคติคือเรื่องของจินตภาพที่ก่อตัวขึ้น
จากอุดมคติในทางสังคม ในการนี้มีก็ได้อ้างถึงแนวคิดของมาลินอฟสกี (Bronislaw Kasper
Malinowski 1884-1942) เพื่อยืนยันว่า “มายาคติไม่ใช่ทั้งการอธิบายถึงความรู้ ไม่ใช่ทั้ง
ตัวแบบในทางสุนทรียภาพ ทว่ามันคือธรรมเนียมในทางปฏิบัติอันว่าด้วยความเชื่อและ
ภูมิปัญญาทางศีลธรรมของเหล่านารายชน” (Malinowski 1926 cite in Miki, 1967: 20)
กล่าวคือ หากจะสืบสอบถึงมายาคติตั้งแต่ครั้งบรรพกาล มายาคติก็คือข้อยึดถือ
ในทางปฏิบัติที่พึงมีร่วมกัน แม้จะเป็นความเชื่อแต่ก็สะท้อนถึงระบบภูมิปัญญาของผู้คน
ที่ครั้งหนึ่งเคยถูกเรียกว่าเป็นพวกอนารายชน จึงไม่ควรลดทอนลงว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปราศจาก
ความรู้ซึ่งมีมาก่อนวิทยาศาสตร์

ทั้งนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของเลวี-บรูห์ล (Lucien Lévy-Bruhl 1857-1939)
ที่ว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างจิตวิทยาของพวกเข [อนารายชน] กับจิตวิทยาของอารยชน
อย่างพวกเรานั้น ไม่ใช่ความสัมพันธ์ในแบบจิตวิทยาของเด็กกับจิตวิทยาของผู้ใหญ่ และ
ยืนยันว่ามายาคติของพวกเขานั้นไม่ควรถูกมองว่าเป็นสภาวะก่อนมีวิทยาศาสตร์”
(Lévy-Bruhl 1935 cite in Miki, 1967: 20) กล่าวคือ มายาคติไม่ควรถูกมองอย่างหยาบ ๆ
โดยนำไปเปรียบกับจิตวิทยาของเด็กกับผู้ใหญ่ เพียงเพื่อต้องการชี้ว่าอย่างไรเป็นระบบ
ความคิดของสังคมที่ล้าหลังหรืออย่างไรเป็นสังคมที่เจริญแล้ว ซึ่งจะทำให้มองข้ามตัวแบบ
ต่าง ๆ ที่อยู่เบื้องหลังมายาคติ หรือหากจะพิจารณาสิ่งที่เรียกว่ามายาคติผ่านแนวคิด

ทางสังคมวิทยาของเดอร์ไคม์ (Emile Durkheim 1858-1917) ก็อาจมองได้เช่นกันว่าเป็น ปัญหาเรื่องภาพตัวแทนแบบรวมหมู่ เนื่องจากมิกิเองก็มีทัศนะว่า “ภาพตัวแทนแบบรวมหมู่ หมายถึง ภาพตัวแทนสามัญที่สมาชิกของกลุ่มสังคมหนึ่งได้ถูกมอบให้ และจากนั้น จะถูกสืบทอดต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น” (Miki, 1967: 20)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้การลดทอนมายาคติด้วยกระแสของวิทยาศาสตร์จะถูกโต้แย้ง โดยนักคิดนักปรัชญาไปบ้างแล้ว แต่มิกิก็ยังเห็นว่าการเริ่มต้นสืบสอบแนววิธีจากบรรดานักคิดเหล่านั้นจะช่วยให้เข้าใจถึงที่มาที่ไปของสิ่งที่เรียกว่ามายาคติได้อย่างดียิ่งขึ้น ดังที่เขากล่าวว่า “บัดนี้ ถึงแม้มายาคติของอนารยชนจะไม่ได้เป็นปัญหาจำเพาะสำหรับเราแล้ว ก็ตาม แต่เพื่อการแสวงหาความนัยจากจุดเดียวกันก็เห็นควรที่จะสืบสอบทฤษฎีเหล่านั้น ก่อนเป็นอย่างแรก” (Miki, 1967: 20) กล่าวคือ มิกิต้องการพาไปสำรวจถึงรากเหง้าของปัญหา โดยเริ่มตั้งแต่การสำรวจบ่อเกิดของมายาคติในกลุ่มคนที่ถูกเรียกว่าอนารยชน ซึ่งมายาคติของชนกลุ่มนี้ก่อตัวขึ้นโดยอาศัยสหัตถะภาวะเป็นแก่นแกน เพื่อใช้เป็นภาพตัวแทน ทั้งของปัจเจกเองและของกลุ่มสังคมไปในพร้อมกัน ดังทัศนะของมิกิ ความว่า

สิ่งนั้นจะมีคุณสมบัติที่ไม่ถูกนำมาอธิบายหากมองว่าปัจเจก เป็นแค่เพียงปัจเจกเท่านั้น แต่ในทางตรงกันข้าม สิ่งที่ซับซ้อนปัจเจก คือ การปลูกเร้าสภาพอารมณ์ต่าง ๆ ตามปกติที่ปัจเจกมีต่อวัตถุนั้น ๆ อาทิ ความเคารพ ความหวาดกลัว และความเลื่อมใสศรัทธา เป็นต้น ภาพตัวแทนแบบรวมหมู่จึงไม่ควรถูกพิจารณาในลักษณะเดียวกับภาพตัวแทนแบบทั่วไป หากพูดถึงภาพตัวแทนโดยทั่วไปย่อมหมายถึงปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความรู้อิหรือการรู้จัก แต่ถึงกระนั้น ในจิตวิทยาของอนารยชน ภาพตัวแทนได้ผสมปนเปกับองค์ประกอบของอารมณ์และแรงขับ และถูกแต่งแต้มแทรกซึมโดยองค์ประกอบเหล่านี้ ดังนั้นจึงมาพร้อมกับทัศนคติที่แตกต่างไปจากภาพตัวแทนของความรู้ที่แท้จริงที่มีต่อวัตถุซึ่งถูกทำให้เป็นภาพตัวแทน องค์ประกอบของอารมณ์และแรงขับถือเป็นส่วนหนึ่งในการประกอบสร้างภาพตัวแทนที่ว่านี้ (Miki, 1967: 20-21)

หากกล่าวตามทัศนะของมิกิ มายาคติของอนารยชนนั้นเป็นสภาวะปัจเจกของแต่ละหน่วยสังคม แต่สภาวะปัจเจกนั้นเป็นมากกว่าความเป็นปัจเจกของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพราะมายาคติดังกล่าวเกิดขึ้นจากข้อตกลงในการสร้างภาพตัวแทนแบบรวมหมู่ ซึ่งดำรงอยู่บนฐานของความเป็นรหัสยะ (mystery) ที่มีผลต่อโครงสร้างความคิดที่อยู่นอกระบบแผนทางตรรกวิทยา รวมไปถึงมีผลต่ออารมณ์และการปฏิบัติทางร่างกายที่เกี่ยวข้องกับจารีตในกลุ่มสังคม ในแง่นี้มิกิจึงอ้างถึงแนวคิดของเลวี-บรูห์ลที่ว่า “ลักษณะเฉพาะในจิตวิทยาของอนารยชนนี้เองที่เป็นรหัสยะภาวะ อีกทั้งยังเป็นสภาวะก่อนตรรกะ” (Lévy-Bruhl 1928 cite in Miki, 1967: 21) โดยมิกิได้มีการเน้นย้ำเพิ่มเติมต่อกรณีนี้ว่า “สิ่งที่เรียกว่ารหัสยะภาวะ หมายถึง การศรัทธาที่ตอบสนองต่อพลังอำนาจหรืออิทธิพล ซึ่งเชื่อว่ามีอยู่จริงแม้ไม่อาจเข้าใจได้ด้วยผัสสะก็ตาม” (Miki, 1967: 21)

ในแง่นี้จึงกล่าวได้ว่า มายาคติ คือ ภาพตัวแทนแบบรวมหมู่ที่ดำรงอยู่อย่างเป็นรหัสยะภาวะซึ่งเป็นสภาวะก่อนตรรกะที่อยู่เบื้องหลังโครงสร้างความคิดจึงไม่อาจทำความเข้าใจด้วยตรรกวิทยาเชิงแบบแผนใด ๆ ได้ แต่ในขณะเดียวกันตัวรหัสยะภาวะเองก็มีอำนาจต่อความเชื่อที่อยู่เหนือผัสสะ การจะอาศัยเพียงผัสสะเพื่อเข้าถึงความเป็นจริงนั้นก็ไม่อาจทำได้เช่นกัน มิกิจึงยืนยันอย่างชัดเจนว่ามายาคติก็คือรหัสยะภาวะในขั้นก่อนตรรกะ โดยเน้นย้ำว่า “ความหมายของสิ่งที่เรียกว่าสภาวะก่อนตรรกะ ไม่ได้หมายถึงการสร้างสภาวะก่อนหน้าในแง่ของเวลาเมื่อเทียบกับการปรากฏขึ้นของความคิดเชิงตรรกะ” (Miki, 1967: 21)

ด้วยเหตุนี้ ตามทัศนะของมิกิแล้ว สิ่งที่เรียกว่ามายาคติจึงเป็นระบบจินตนาการที่อยู่เหนือกฎในทางตรรกะ รวมถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงที่ถูกกำหนดโดยมายาคติ อาทิ วัตถุทางความเชื่อ หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของกลุ่มสังคม เป็นต้น ทั้งหมดต่างก็ดำรงอยู่ในสถานะของการเป็นสิ่งที่ในตัวเองและสามารถเป็นสิ่งที่มิมีสถานะอื่นนอกจากการเป็นสิ่งที่ในตัวเองได้ด้วยเช่นกัน ดังที่มิกิเสนอว่า “สิ่งเหล่านั้น ไม่ได้มีการละทิ้งความเป็นสิ่งที่ในตัวเอง ซ้ำยังปลดปล่อยและตอบรับการสนองต่อรหัสยะภาวะ อาทิ พลังอำนาจ ศักยภาพ เพศ และคุณสมบัติ ที่ถูกรับรู้ได้จากภายนอกของตัวเอง” (Miki, 1967: 22) และเพื่อให้เห็นการเป็นสิ่งที่ในตัวเองของมายาคติที่ดำเนินควบคู่ไปกับการเป็นสิ่งที่อื่นที่นอกเหนือจาก

ตัวเองในพร้อมกัน มิกิจึงได้หยิบยกมายาคติของ *ชนเผ่าโบโรโร*⁵ มากล่าวถึง โดยมายาคติดังกล่าวได้ก่อให้เกิดจินตภาพซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าในตัวเอง แต่ขณะเดียวกันจินตภาพนั้นก็มีคุณค่าที่อยู่นอกเหนือจากสารัตถะในตัวเองด้วยเช่นกัน ความว่า

ยกตัวอย่างเช่น คนในชนเผ่าโบโรโรมีความภาคภูมิใจกับการได้เป็นนกแก้วสีแดง แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า พวกเขาจะกลายเป็นนกแก้วสีแดงเมื่อตายไปแล้ว หรือนกแก้วสีแดงจะเป็นชาวโบโรโรที่จำแลงกายมา หากแต่ชนเผ่าโบโรโรคิดจริง ๆ ว่าตนคือนกแก้วสีแดง ซึ่งเป็นการหมายความว่าตรงตามสารัตถะ พวกเขาจึงมีสภาวะความเป็นมนุษย์ควบคู่ไปกับการเป็นนกที่มีปีกสีแดงพร้อมกันอยู่ในที่ (Miki, 1967: 22)

จากกรณีตัวอย่างของชนเผ่าโบโรโรนี้สะท้อนให้เห็นว่า มายาคติเป็นมากกว่าภาพตัวแทนแบบทั่วไป เพราะมายาคติไม่ได้เกิดขึ้นจากการสร้างภาพตัวแทนของวัตถุเพื่อรับรู้โดยตรงไปตรงมา แต่มายาคติมีอำนาจครอบงำวัตถุและในทางกลับกันวัตถุเองก็มีอำนาจครอบงำมายาคติได้ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ มายาคติเป็นหนึ่งเดียวกับวัตถุทั้งในทางกายภาพ และเป็นจินตภาพที่มีความหมายในเชิงรหัสยะ กระบวนการของมายาคติจึงไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับอัตบุคคลแค่ในแง่ของการรับรู้วัตถุด้วยผัสสะหรือความคิด แต่เป็นกระบวนการที่เข้ามาทำให้วัตถุนั้นเป็นประหนึ่งชีวิตของอัตบุคคล ขณะที่ในด้านกลุ่มสังคมก็เช่นกัน มายาคติเดียวกันนี้ก็ส่งผลต่อการชักนำอารมณ์ของผู้คนในกลุ่มสังคมให้ไปสู่การมีจินตภาพร่วมกันได้อย่างถึงที่สุด จึงทำให้ปัจเจกกำหนดรหัสสภาวะจากภายในของตนเองได้ด้วยอัตตาดนิต แต่พร้อมกันนั้นปัจเจกเองก็ถูกภาวะทางสังคมคอยกำหนดรหัสสภาวะจากภายนอกด้วยเช่นกัน (Miki, 1967: 22-23)

ดังนั้น รหัสสภาวะที่เกิดขึ้นในสองทางเช่นนี้ คือ กระบวนการของมายาคติที่ทำให้ปัจเจกมีส่วนร่วมในกลุ่มสังคม และกลุ่มสังคมก็มีส่วนร่วมในการกำหนดสภาพแวดล้อมหรือสถาปนาวัตถุต่าง ๆ ให้เป็นประหนึ่งชีวิตของแต่ละปัจเจก มายาคติจึงมีอำนาจทั้งใน

⁵ ชนเผ่าขนาดเล็กอาศัยในป่าอะเมซอน ทางตะวันตกเฉียงใต้ของบราซิล

เชิงกายภาพและในเชิงรหัสยะวะ ดังที่มิกิยืนยันว่า “การมีส่วนร่วมในสองระดับนี้คือสภาวะรวมหมู่ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงในฝ่ายหนึ่งจะสะท้อนไปยังอีกฝ่ายหนึ่ง เมื่อจิตสำนึกเชิงปัจเจกของแต่ละคนที่เป็นสมาชิกกลุ่มนั้นแรงกล้าขึ้น การดำรงอยู่ของกลุ่มสังคมกับสิ่งที่ร่ายล้อมรวมถึงอารมณ์ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มวัตถุกับรหัสยะวะ จะเข้ามาลดทอนสภาวะภายใน ลดทอนความตรงไปตรงมา และลดทอนเสถียรภาพ” (Miki, 1967: 23) กล่าวคือในกระบวนการของมายาคติ ถึงแม้ปัจเจกจะกำหนดชีวิตของตนเองได้ แต่เมื่อปัจเจกมีส่วนร่วมกับความ being กลุ่มสังคมมากขึ้นเท่าใด จิตสำนึกของปัจเจกก็จะตกอยู่ภายใต้อำนาจของรหัสยะวะมากขึ้น ปัจเจกจึงไม่สามารถรับรู้ความเป็นจริงได้อย่างตรงไปตรงมา เพราะต้องรับรู้ผ่านมายาคติที่มีความหมายในทางรหัสยะเท่านั้น ส่งผลให้ความเป็นกลุ่มสังคมเข้ามาลดทอนเสถียรภาพของความเป็นปัจเจก เมื่อพิจารณาถึงจุดนี้จึงเป็นที่ชัดเจนว่า มายาคติมีอำนาจกำหนดความเป็นจริงในชีวิตของปัจเจก แต่ในขณะเดียวกันอำนาจนั้นก็ผลักไสปัจเจกให้ออกห่างจากชีวิตที่เป็นจริงด้วยในที ดังทัศนะของมิกิ ความว่า

การสอดรับกันระหว่างชีวิตที่ไม่ได้ดำรงอยู่กับความเป็นจริงกับการถูกทำให้เกิดความปรารถนาอยู่เป็นนิจนี้เอง ณ จุดนี้จึงกลายเป็นการเรียกร้องให้เข้าถึงด้วยวิธีการทางอ้อม เนื่องจากการมีส่วนร่วมเช่นนี้ไม่สามารถรับรู้โดยตรงผ่านทางสมาชิกแต่ละหน่วยของกลุ่มสังคมได้อีกต่อไป ดังนั้น สิ่งนี้จึงได้รับมาจากการเผยแพร่พฤติกรรมทางศาสนาหรือกระทั่งไสยศาสตร์ก็ดี การอ้างความศักดิ์สิทธิ์ก็ดี ตลอดจนวัตถุหรือพิธีกรรมที่ประกอบโดยนักบวชหรือสมาชิกของสมาคมลับ เป็นต้น (Miki, 1967: 24)

จากทัศนะข้างต้น แม้ว่ากระบวนการของมายาคติจะทำให้ชีวิตของปัจเจกต้องดำรงอยู่กับความเป็นจริงในทางจินตภาพมากกว่าที่จะดำรงอยู่กับความเป็นจริงที่ตรงไปตรงมาก็ตาม แต่ถึงกระนั้น การครอบงำโดยจินตภาพของตัวมายาคติเองก็มีมิติทางอำนาจที่เข้มข้นและเบาบางแตกต่างกันไปโดยขึ้นอยู่กับตัวของปัจเจกและการมีส่วนร่วมต่อกลุ่มสังคม กล่าวคือ แม้ปัจเจกจะถูกมายาคติครอบงำจากการมีส่วนร่วมในกลุ่มสังคม แต่หากสภาวะภายในของปัจเจกยังคงความเสถียรภาพไว้ ในกรณีนี้อำนาจของมายาคติที่มีต่อปัจเจกจะเบาบางและทำให้ปัจเจกยังสามารถรับรู้ความเป็นจริงได้อย่างตรงไปตรงมา

ถึงแม้ว่าชีวิตของปัจเจกจะเป็นส่วนหนึ่งของรหัสยภาวะที่ยังดำเนินอยู่ในกลุ่มสังคมก็ตามที เพราะถึงที่สุดแล้วมายาคติก็ต้องพึ่งพาอำนาจจากวัตถุสื่อกลาง เพื่อให้การมีส่วนร่วมของปัจเจกกลายเป็นจินตภาพที่ไม่อาจรู้สึกถึงได้อย่างตรงไปตรงมา (Miki, 1967: 24)

นอกจากนี้ มายาคติไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดเฉพาะในสังคมอนารยชนเท่านั้น แต่ในสังคมสมัยใหม่ซึ่งหากพิจารณาเพียงผิวเผินว่าเป็นสังคมที่เจริญแล้วก็ยังมียังสิ่งๆ ที่เรียกว่ามายาคติปรากฏให้เห็น กล่าวคือ ถึงแม้ว่าสังคมสมัยใหม่ซึ่งนับว่าตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิงกับสังคมอนารยชนหรือสังคมชนเผ่าที่ยังมีลักษณะของความไม่เป็นบรรพกาล แต่มายาคติก็สามารถก่อตัวขึ้นได้เช่นกัน ดังที่มิกิมีทัศนะต่อกรณีนี้ว่า “สำหรับสังคมที่มีรูปแบบซึ่งพัฒนาไปอีกขั้น มายาคติจะกลับกลายเป็นความล้นเหลือขึ้นมากตามลำดับ” (Miki, 1967: 24) ซึ่งหมายความว่า การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของมายาคติ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเป็นสังคมบรรพกาลที่มนุษย์ยังอยู่ในสังคมของความเชื่อเท่านั้น แต่มายาคติเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของสังคมโดยตรง ดังนั้นยิ่งสังคมมีการพัฒนารูปแบบการใช้ชีวิตที่ซับซ้อนขึ้น การก่อตัวหรือการประดิษฐ์สร้างมายาคติก็จะยิ่งเพิ่มพูนทวีมากขึ้นตามลำดับความซับซ้อนของสังคมไปด้วยในพร้อมกัน เพราะมายาคติเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนจากมโนทัศน์พื้นฐานในสังคม เช่น จารีต ประเพณี หรือค่านิยม เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือฐานรากที่มีในทุกสังคมโดยไม่เกี่ยวกับว่าสังคมนั้นจะเป็นสังคมบรรพกาลหรือสังคมสมัยใหม่ และปัจเจกทุกหน่วยในสังคมก็ล้วนมีส่วนร่วมกับการมายาคติที่ตั้งอยู่บนฐานรากเดียวกัน

เมื่อพิจารณาจากแง่มุมต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว มิกิจึงสรุปคำจำกัดความของมายาคติไว้ในเบื้องต้นว่า “มายาคติ คือ การสำแดงออกของสภาวะรวมหมู่ที่เชื่อมโยงกับอดีตแห่งตัวตนในกลุ่มสังคมและสมุหภาวะที่ร่ายล้อมอยู่ในพร้อมกัน ถือเป็นการดำรงไว้ซึ่งอารมณ์ร่วมของสภาวะรวมหมู่ และเป็นการทำให้สดใหม่อยู่เสมอ” (Miki, 1967: 24) อย่างไรก็ตาม ถึงแม้สภาวะการรวมหมู่เช่นนี้จะนำมาสู่การยึดถือในมายาคติเดียวกัน จนอาจทำให้เข้าใจได้ว่ามายาคติมีลักษณะเป็นภาวีสัยในทางสังคม แต่ในความเป็นจริงแล้วจินตภาพและแรงขับภายในที่มีต่อมายาคตินั้นก็ยังเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับการอารมณ์ของแต่ละปัจเจกเป็นหลัก ดังนั้นความเป็นจริงของมายาคติจึงขึ้นอยู่กับอารมณ์ที่มีส่วนร่วมต่อรหัสยภาวะเป็นรากฐาน ซึ่งโดยทัศนะของมิกิก็กกล่าวไว้เช่นกันว่า “มายาคติ คือ สิ่งที่มาพร้อมกับอารมณ์เข้มข้นอย่างสุดขีดต่อการมีส่วนร่วมกับความเป็นจริงทางรหัสยะที่ได้สำแดงออกมานั้นเอง ดังนั้น องค์ประกอบในทางรหัสยะจึงยึดโยงกับตำแหน่งแห่งที่อันสำคัญนั้นไว้เสียยิ่งกว่าองค์ประกอบในทางภาวีสัย” (Miki, 1967: 24)

การที่มายาคติเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยอารมณ์ของปัจเจกเป็นองค์ประกอบสำคัญได้ ทำให้เห็นว่า ความเป็นจริงในทางสังคมของกลุ่มอนารยชนถึงแม้จะเกิดจากการยึดถือ บางสิ่งบางอย่างแบบรวมหมู่ แต่การรวมหมู่นั้นก็ไม่ได้ตั้งอยู่บนความเป็นภววิสัยอย่างที่ เราเข้าใจ โดยมีกิซึให้เห็นว่า “สำหรับเราแล้ว คุณสมบัติที่บ่งบอกถึงนิยามและการจัด ประเภทของการดำรงอยู่นั้น เราเรียกว่าความเป็นภววิสัย ทว่าสำหรับกลุ่มอนารยชนคือ การหล่อหลอมเข้ากับองค์ประกอบทางอารมณ์และแรงขับ ซึ่งความสนใจของพวกเขา คือ การมุ่งสู่สิ่งนี้แต่เพียงอย่างเดียว” (Miki, 1967: 24) กล่าวคือ สำหรับกลุ่มอนารยชนแล้ว ความเป็นจริงที่ยึดถือร่วมกันไม่ใช่ภววิสัยที่ได้มาจากแบบแผนในทางตรรกะ ทว่าเป็นการ หล่อหลอมอารมณ์ให้มีส่วนร่วมต่อแรงขับในเชิงจิตวิทยาที่ยึดโยงกับภาพตัวแทนเชิง รหัสยะในสภาวะก่อนตรรกะ ซึ่งตรงกันข้ามกับภววิสัยที่ยึดโยงกับความเป็นจริงกับแบบแผน ทางตรรกวิทยา (เช่น การนิยาม หรือการจัดหมวดหมู่ของสิ่งที่ดำรงอยู่) นั้นจึงทำให้เห็น ความคั่งงำที่เกิดขึ้นระหว่างรหัสยะภาวะกับความคิดเชิงตรรกะ รวมไปถึงการถูกจำกัด กรอบคิดเอาไว้บนรากฐานของความเป็นวิทยาศาสตร์ก็สร้างปัญหาเรื่องความคั่งงำนี้ ด้วยเช่นกัน ดังทัศนะของมิกิ ความว่า

การสำแดงออกอย่างชัดแจ้งถึงคุณลักษณะหรือความเกี่ยวข้อง ในเชิงภววิสัยของการดำรงอยู่หรือปรากฏการณ์ เป็นแคมโนทัศน์อัน น้อยนิดที่นำมาใช้ในความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งมโนทัศน์ในแง่มุมนี้ โดยทั่วไปจะเป็นนามธรรมอย่างยิ่ง และจะสำแดงออกแค่เพียงคุณสมบัติ จำเพาะเจาะจงของปรากฏการณ์ และความเกี่ยวข้องที่จำเพาะเจาะจง เท่านั้น ... การพัฒนาความคิดเชิงตรรกะไม่อาจอนุโลมต่อกรณีที่ภาพตัวแทน ซึ่งถูกประกอบสร้างจากฐานรากของกฎแห่งการมีส่วนร่วมที่รวมเอา ความคั่งงำเข้าไว้ด้วยกัน แต่ในขณะเดียวกัน จิตวิทยาเชิงรหัสยะในสภาวะ ก่อนตรรกะกลับไม่สนใจต่อข้อเรียกร้องในทางตรรกะ ซึ่งตรงกันข้ามกับ ความคิดเชิงตรรกะที่นับว่ามีความคับแคบ (Miki, 1967: 25-26)

จากทัศนะข้างต้น มิกิพยายามชี้ให้เห็นว่าแม้จะเป็นมุมมองภววิสัยเหมือนกัน แต่เมื่อภววิสัยนั้นอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ที่แตกต่างกัน (เช่น รหัสยะกับตรรกะ หรือ มายาคติ กับวิทยาศาสตร์) ย่อมส่งผลต่อความเป็นจริงที่อยู่ในการรับรู้ของอัตบุคคลและสังคมนั้น ๆ หากจะขยายความต่อในกรณีนี้ มิกิกำลังเปรียบเทียบให้เห็นว่า มโนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นรากฐานของสังคมที่พัฒนาแล้ว อันที่จริงก็คือการพรรณนาปรากฏการณ์บางอย่างที่มีความเฉพาะเจาะจงด้วยแบบแผนเชิงตรรกวิทยา แต่แบบแผนดังกล่าวไม่สามารถนำมาใช้สำหรับพรรณนาความเป็นจริงในเชิงรหัสยะของมายาคติได้ เนื่องจากตัวของมายาคติ เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในสภาวะก่อนตรรกะจึงไม่มีความคัดจำทางตรรกะ ทว่าความคิดเชิงวิทยาศาสตร์หรือความคิดเชิงตรรกะนั้นจะอยู่ในแบบแผนที่ไม่ยอมให้ความคัดจำใด ๆ เกิดขึ้นได้ในพร้อมกัน

อีกทั้ง หากพิจารณากรณีของชนเผ่าโบโรโร่ตามที่มิกิได้ยกตัวอย่างไว้ก่อนหน้านี้ จะพบข้อสังเกตตามที่มิกิได้เปรียบเทียบข้อจำกัดของแบบแผนทางตรรกวิทยาและมโนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์เมื่อเผชิญกับปรากฏการณ์ของมายาคติ กล่าวคือ การที่ชนเผ่าโบโรโร่ เชื่อว่าตนเองเป็นมนุษย์แต่ในขณะเดียวกันก็เชื่อว่าเป็นนกแก้วสีแดงนั้น เป็นรหัสยะภาวะที่ไม่มีความเป็นวิทยาศาสตร์และไม่สามารถอธิบายด้วยแบบแผนทางตรรกวิทยาได้ เนื่องจากความเป็นจริงที่ได้จากการจำแนกทางวิทยาศาสตร์สามารถระบุได้ชัดเจนว่าในทางกายภาพแล้ว ชนเผ่าโบโรโร่มีคุณสมบัติตรงตามนิยามของสิ่งที่จัดอยู่ในประเภทของมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริงที่ได้จากการใช้เหตุผลตามแบบแผนทางตรรกวิทยาที่ไม่มีข้อยกเว้นให้กับความคัดจำของสิ่งที่เป็ทั้งจริงและเท็จ พร้อมกันได้ในตัวเอง

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากยึดโยงตามแบบแผนทางตรรกวิทยาอย่างเคร่งครัด ชนเผ่าโบโรโร่ย่อมไม่สามารถเป็นทั้งมนุษย์และนกได้ในเวลาเดียวกัน เนื่องจากการยอมรับว่าเป็นมนุษย์จริงและเป็นนกจริงในพร้อมกันถือเป็นการคัดจำในทางตรรกะที่ขัดต่อกฎพื้นฐานของตรรกวิทยา (กฎพื้นฐานยอมรับเพียงกรณีโบโรโร่เป็นมนุษย์จริง การเป็นนกก็ย่อมเท็จ หรือกลับกันกรณีโบโรโร่เป็นนกจริง การเป็นมนุษย์ก็ย่อมเท็จ) แต่สำหรับชนเผ่าโบโรโร่รับยอมรับความคัดจำที่เกิดขึ้นในฐานะความเป็นจริงเชิงรหัสยะ กล่าวคือ เป็นการยอมรับมายาคติที่มีร่วมกันว่าชนเผ่าของตนนั้น ‘เป็นมนุษย์และไม่เป็นมนุษย์ (เป็นนก) / เป็นนกและไม่เป็นนก (เป็นมนุษย์)’ โดยทั้งหมดนี้เกิดขึ้นจากอารมณ์ความรู้สึกเป็นรากฐานมากกว่าที่จะสนใจต่อกระบวนการทางตรรกะ จึงทำให้มิกิสรุปว่าความคิดเชิงตรรกะ

ไม่ว่าจะมาจากแบบแผนทางตรรกวิทยาหรือจากวิทยาศาสตร์ก็ตาม แม้จะตั้งอยู่บนความเป็นเหตุเป็นผล แต่หากนำมาใช้เป็นกรอบคิดในการตัดสินใจมาคาดเดาก็นับว่าเป็นมุมมองที่เคร่งครัดต่อแบบแผนจนเพิกเฉยต่อสภาวะทางอารมณ์ ซึ่งทำให้เกิดเป็นมุมมองคับแคบตามที่มีักได้กล่าวไว้ ด้วยเหตุนี้ เขาจึงหยิบยกมโนทัศน์เรื่องมายาคติขึ้นมาเสนอในฐานะตรรกะแห่งจินตนาการ เพื่อเชื้อเชิญให้วนกลับมาพิจารณาถึงความสำคัญของอารมณ์เชิงอัตวิสัยที่ไม่มีการแบ่งแยกออกจากภววิสัยนั่นเอง

5. สรุปและอภิปรายผล (Conclusion and Discussion)

การสืบสอบโครงการทางปรัชญาของมิกิ คิโยะชิ ได้ทำให้พบความพยายามที่นำเสนอการขยับขยายขอบเขตของมโนทัศน์เรื่องจินตนาการจากแต่เดิมที่ถูกจำกัดไว้เพียงแค่ประเด็นของศิลปะหรือสุนทรียภาวะ มาสู่การปรับกระบวนการทัศน์ให้เป็นเรื่องพื้นฐานทางภววิทยาที่ครอบคลุมถึงความเป็นจริงที่จิตตระหนักรู้โดยพฤติกรรมอย่างเป็นรูปธรรม โดยตั้งต้นที่การมองหารตรรกะที่เป็นมากกว่ากระบวนการพิสูจน์ด้วยเหตุผล โดยมิกิได้ทบทวนไปถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับตรรกะที่วางอยู่บนพื้นฐานของอารมณ์ เนื่องจากมิกิมองว่าเหตุผลเป็นกระบวนการเชิงนามธรรม แต่อารมณ์เป็นผัสสะเชิงรูปธรรม แต่ถึงที่สุดแล้วไม่ว่าจะเป็นระบบตรรกะที่ขึ้นกับแบบแผนทางเหตุผล หรือตรรกะแห่งอารมณ์รูปธรรมก็ตาม ทั้งหมดต่างก็ยังติดอยู่ในกรอบแนวคิดแบบทวินิยมที่จำกัดการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ไว้ในขอบเขตของทวิลักษณ์ ส่งผลให้เหตุผลและอารมณ์ หรือความคิดและผัสสะกลายเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดล่วงหน้าโดยมุมมองแบบภววิสัยและอัตวิสัย

ด้วยเหตุนี้ ตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิ จึงเริ่มต้นจากการมองหาตำแหน่งแห่งที่ในทางภววิทยาที่จะสามารถผสานเอาความคิดและจินตนาการเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างระบบตรรกะที่ไม่เพิกเฉยต่อผัสสะ โดยเสนอให้ปริชานและพิชานเป็นกลไกสำคัญในการนำจินตนาการกับพฤติกรรมให้เข้ามาสอดคล้องประสานกัน ซึ่งโดยทัศนะของมิกิแล้วถือเป็นการแก้ปัญหาภววิทยาแบบทวิลักษณ์ด้วยการผนวกเอาทั้งหมดมาอยู่ในเอกภาพของปริชานและพิชาน พร้อมทั้งเสนอให้พิจารณา มโนทัศน์มายาคติ เนื่องจากมายาคติเกิดจากตรรกะที่แตกต่างไปจากตรรกวิทยาเชิงแบบแผน อีกทั้งยังสามารถพิจารณาได้ในฐานะพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ โดยทั้งหมดถือเป็นรหัสสภาวะที่เป็นเอกภาพต่อความสำนึก

จากผลสรุปที่ได้วิเคราะห์และสืบสอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ทำให้เกิดข้อค้นพบสำคัญในการอธิบาย กล่าวคือ มิกิเริ่มต้นด้วยการชี้ให้เห็นว่าปรัชญาของนิชิเซะ คิตะโร มีอิทธิพลต่อภูมิหลังทางปรัชญาของเขา แต่ในขณะเดียวกันก็วิพากษ์ระบบปรัชญาของนิชิเซะว่ามีความเป็นนามธรรมเกินไป ในแง่นี้จึงสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Krummel (2016: 15, 18) ที่พบว่า มิกิและนิชิเซะต่างก็มีความพยายามที่จะเสนอแนวปรัชญาที่ก้าวพ้นไปจากญาณวิทยาของกลุ่มนิยมคนด้นแนวใหม่ ด้วยความพยายามแก้ไขประเด็นนี้ มิกิจึงตั้งต้นด้วยการทบทวนโนทัศน์ที่เกี่ยวกับจินตนาการ ซึ่งจินตนาการตามความนิยมของมิกิไม่ใช่สิ่งที่ถูกจำกัดไว้ในขอบข่ายของภาวะเพ้อฝัน (fantasy) หรือความใคร่ครวญ (contemplation) แต่จินตนาการตามทัศนะของมิกิ คือ กิจกรรมสมานกาย (embodies activity) โดยหยิบบ่มแนวคิดของนิชิเซะในเรื่อง พฤติการณ์ (โคอิ: 行為) มานำเสนอในแง่มุมที่ตรงกันข้าม⁶ เพื่อวิวัฒน์กระบวนการทัศน์ไปสู่ความเป็นรูปธรรม

อีกทั้ง แนววิธีของมิกิยังแสดงให้เห็นแก่นแกนของความเป็นมนุษย์ที่ดำรงอยู่ในฐานะเป็นศูนย์กลางของจินตนาการอันประกอบไปด้วยเหตุผล อารมณ์ ร่างกาย และโลกที่แวดล้อมชีวิต โดยทั้งหมดจะสำแดงออกทางพฤติกรรม (ทั้งของปัจเจกและสังคม) ซึ่งมีแบบแผนของมายาคติอยู่เบื้องหลัง ในแง่นี้จึงสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Muramoto (2023: 477) ที่ได้มีการเปรียบเทียบแนวคิดของมิกิกับจิตวิทยามนุษยนิยมตามแนวทางของมาสโลว์ (Maslovian humanistic psychology) ว่ามีจุดร่วมบางประการ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องพัฒนาการของพิกานและปริชานของมิกิที่สามารถนำมาเติมเต็มแง่มุมที่ขาดหายไป ในจิตวิทยามนุษยนิยมได้

ด้วยเหตุนี้โนทัศน์เรื่องจินตนาการจึงถือเป็นแก่นแกนหลักในงานของมิกิ และเป็นเหตุผลสำคัญที่เราจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับข้อเสนอเรื่องมายาคติ โดยแสดงให้เห็นว่ามายาคติคือสภาวะภายในที่อาศัยภาพจำจากภายนอก แต่ในขณะเดียวกันสภาวะภายนอกสามารถเป็นจริงได้จากภายในเช่นกัน เนื่องจากมายาคติคือจินตนาการที่ประกอบสร้างจากการรวบรวมสิ่งต่าง ๆ จากโลกที่แวดล้อมชีวิตความเป็นอยู่ของเรา (Environing world lived) ฉะนั้นการก่อตัวของมายาคติจึงเป็นสภาวะของจินตนาการที่ผนวกเอาทั้งปริชาน

⁶ เดิมนิชิเซะ เสนอแนวคิดเรื่องพฤติกรรมโดยกำหนดให้เป็นสิ่งที่ดำเนินอยู่บนนัตถิภาวะสัมบูรณ์ (absolute nothingness) แต่มิกินำมาเสนอในแง่มุมที่ตรงกันข้ามคือกำหนดให้เป็นสิ่งที่ดำเนินอยู่บนอัตถิภาวะ (existence)

และพิชานเข้าไว้ในเอกภาพเดียวกัน รวมถึงทำให้กระบวนการทัศน์ทางปรัชญาของมิกิ ได้ขยายขยายออกจากรากฐานเดิมที่ถูกสร้างข้อจำกัดไว้โดยระบบปรัชญาของนิชิยะ

6. กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement)

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง ‘การศึกษาวิเคราะห์จิตสำนึก วัฒนธรรมและจิตสมานภายในตรรกะแห่งจินตนาการของมิกิ คิโยะชิ’ ภายใต้ทุนส่งเสริม การวิจัยมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย พ.ศ. 2566 เพื่อส่งเสริมให้ดำเนินการวิจัยเชิงสหวิทยาการ ระหว่างปรัชญา จิตวิทยา และญี่ปุ่นศึกษา

7. เอกสารอ้างอิง (References)

ภาษาญี่ปุ่น

Miki, K. (1967). *Miki Kiyoshi Complete Collection (Vol. 8): The Logic of Imagination* [In Japanese]. Tokyo: Iwanami Shoten.

ภาษาอังกฤษ

Krummel, J. (2016). Introduction to Miki Kiyoshi and His Logic of Imagination. *Social Imaginaries* 2 (1), 13–24.

McRae, J. (2023). *Zen Evangelist: Shenhui, Sudden Enlightenment, and the Southern School of Chan Buddhism*. Honolulu: Hawaii University Press

Muramoto, S. (2023). Kiyoshi Miki as a Precursor of Humanistic Psychology: Utopia and Eupsychia. *Journal of Humanistic Psychology* 63 (4), 477–494.

Steinbock, A. J. (1998). Introduction: Phenomenology in Japan. *Continental Philosophy Review* 31 (3), 225–238.